

НАУКОВЕ ЖИТТЯ SCIENTIFIC LIFE

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ В ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИКИ EMINENT PERSONALITIES AND SIGNIFICANT EVENTS IN THE FORENSIC SCIENCE

УДК 343.982.3

DOI: 10.37025/1992-4437/2022-38-2-115

В. М. Чисніков, доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник
відділу науково-інформаційної
та редакційно-видавничої діяльності,
Державний науково-дослідний інститут
МВС України, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>
email: vchisnikov@ukr.net
тел.: +38(097)736-21-00

З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЇ: «СПРАВА ГРАФА РОНІКЕРА» (1910–1914)

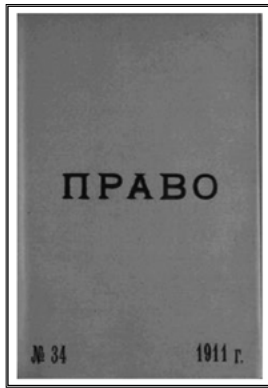
Мета статті полягає в науковому осмисленні історії становлення дактилоскопії як науки на початку ХХ ст. крізь призму «Справи графа Ронікера» (1910–1914) (Варшава). **Методологія.** Методологічну основу дослідження становить сучасна теорія наукового пізнання соціальних явищ, що охоплює комплекс філософських (діалектичний), загальнонаукових (історичний, історіографічний, функціональний, інституційний) і спеціальних (історико-правовий, компаративний, біографічний) методів. **Наукова новизна.** На прикладі «Справи графа Ронікера» (1910–1914) і експертного висновку одного з перших спеціалістів-дактилоскопів Михайла Олександровича Жабчинського (1863 – після 1919) висвітлено історичні аспекти становлення дактилоскопії як науки на початку ХХ ст. **Висновки.** Ґрунтуючись на дорадянських періодичних виданнях, розглянуто маловідому сучасному читачу кримінальну справу польського аристократа, літератора графа Богдана Ронікера (1910–1914), обвинуваченого в убивстві свого шурина 17-річного гімназиста Станіслава Хржановського з метою усунути юнака з кола спадкоємців сім'ї Хржановських у разі розподілу майна між дітьми та збільшення частки, яку отримуватиме від цього дружина графа Ронікера. Серед головних підстав обвинувачувати графа Ронікера в скоєнні вбивства були результати дактилоскопічної експертизи, проведеної завідувачем реєстраційного бюро Варшавського сисного відділення Михайлом Олександровичем Жабчинським. Він провів дослідження вилучених із місця події потожирових плям чоловічих рук, порівнюючи їх із відбитками пальців графа Ронікера. При цьому експерт дійшов категоричного висновку, що «анализуемые четыре следа... безусловно принадлежат большим и указательным пальцам обеих рук графа Ронікера». Варшавський окружний суд 5 вересня 1911 р. ухвалив вирок, за яким граф Ронікер визнавався винним в умисному вбивстві Станіслава Хржановського і засуджувався до 15 років каторжних робіт. У травні 1912 р. справу розглядала Варшавська судова палата. Вироком наглядової інстанції від 29 грудня 1913 р. графа Ронікера засуджено до 11 років каторжних робіт. Крапку в цій справі 27 листопада 1914 р. поставив Урядовий сенат, погодившись із вердиктом Варшавської судової палати.

Ключові слова: дактилоскопія; ідентифікація; відбитки пальців; папілярні лінії; дактилоскопічна експертиза; експерт-дактилоскоп М. О. Жабчинський; справа графа Ронікера; Варшавське сисне відділення; Варшавський окружний суд; історія криміналістики.

Вступ

У Варшавському окружному суді 23 серпня 1911 р. після попереднього слідства, що тривало понад рік, розпочався розгляд справи відомого польського аристократа, літератора графа Богдана Ронікера, обвинуваченого в умисному вбивстві

30 квітня 1910 р. у Варшаві 17-річного гімназиста Станіслава Хржановського. Судовий процес, що розтягнувся майже на два тижні, викликав великий інтерес не тільки в широкого кола криміналістів, а й у суспільстві. Кожне судове засідання окружного суду висвітлювалося центральними та

місцевими засобами інформації. Зокрема й на сторінках столичної щотижневої юридичної газети-журналу «Право», матеріали якої покладено в основу цього дослідження.

В. І. Лебедєв
(1868–1930)

У дорадянський період головні аспекти справи графа Ронікера розкривають присяжний повірений М. Л. Гольдштейн (Goldshstein, 1914), дружина графа графиня Ронікер («А vse-taki ia ne vinoven», 1914), а також відомий криміналіст В. І. Лебедєв (Lebedev, 1912, s. 228) та ін.

За радянських часів лише, як нам відомо, професор І. П. Крилов, розглядаючи доробок відомого спеціаліста з дослідження документів О. О. Захар'їна, фрагментарно висвітлив його участь у проведенні почеркознавчої експертизи у справі графа Ронікера (Krylov, 2006, s. 152–153).

О. О. Захар'їн
(1868–1923)

Серед науковців пострадянської доби про справу графа Ронікера згадує історик Ш. М. Хазієв (Khaziev, 2008), цитуючи газету-журнал «Право» (*Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Avgust 28, Sentiabr 11, Sentiabr 18, Sentiabr 25) і промову захисника М. Л. Гольдштейна (Goldshstein, 1914). Експертом-дактилоскопом у цій справі виступав М. О. Жабчинський (Chysnikov, 2022, s. 105). Слід також зауважити, що про судовий процес у справі графа Ронікера у фундаментальній праці А. В. Іщенко та Д. А. Ляшенко «Літопис криміналістики» інформації немає (Ishchenko, & Liashenko, 2021).

Мета й завдання дослідження

Мета статті полягає в науковому осмисленні історії становлення дактилоскопії як науки на по-

чатку ХХ ст. крізь призму «Справи графа Ронікера» (1910–1914) (Варшава).

Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі завдання:

розглянути кримінальну справу графа Богдана Ронікера (1910–1914), обвинуваченого в убивстві;

розкрити можливості дактилоскопічної експертизи, зокрема проведеної одним із перших спеціалістів-дактилоскопів М. О. Жабчинським у зазначеній справі.

Виклад основного матеріалу

Попереднє слідство у справі про вбивство учня варшавського приватного реального училища Врублевського – Станіслава Хржановського розпочалося 30 квітня 1910 р. Саме цього дня в поліцію зателефонував Антон Семінський – номерний (черговий) приватного готелю Фелікса Завадського, що на вул. Маршалківській, буд. 112. Він повідомив, що у них в номерах постоялець, який приїхав до готелю напередодні, вчинив самогубство.

Коли на місце події прибула поліція і судова влада, вони в одному з двокімнатних номерів виявили юнака у формі гімназиста, який лежав на підлозі в калюжі крові. Його голова також була закривавлена, на ній експерт нарахував майже двадцять поранень. На настільній лампі, яка стояла на столі в другій кімнаті номера, виявили плями від доторкання чоловічої руки. У кишені гімназиста знайшли незначну кількість грошей і конверт із траурною облямівкою та написом польською мовою друкованими буквами: «После моей смерти». У конверті лежав лист такого змісту: «Варшава. 12/XII. 1908 года. Понемногу я понял все; у меня негодные родители, без сердца и совести, в доме всегда только лезть и обман, лучше бы лишити себя жизни, так как с меня уже их довольно. Ст. Хржановский». Крім цього, у портфелі вбитого серед різних паперів знайдено: розписку поштово-телеграфної контори у прийманні грошового переказу поштою 75 руб. на ім'я Завадського, що проживав у Варшаві, а також розписку на аркуші паперу зі штампом «Меблированные комнаты. Маршалковская, 112» за підписом Фелікса Завадського такого змісту: «Получил от Ст. Хржановского 80 руб. за комнаты № 1 и 2 с 24-го февраля до 24-го марта 1910 г.; за следующие месяцы буду получать по 75 руб.» (*Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Avgust 28, s. 1904).

Допитані того самого дня власник мебльованих кімнат Завадський і номерний Семінський давали плутані та суперечливі показання. Спочатку вони заявляли, що вбитий прибув до них лише напередодні і зайняв двокімнатний номер. Імені та

прізвища його вони не знають. Постоялець, наймаючи житло, вимагав, щоб двері з другої кімнати виходили на чорний хід, оскільки до нього мала прийти жінка. Для прописки чоловік дав свою візитну картку.

На другому допиті Завадський і Семінський змінили свої попередні показання про наймання номера і розповіли про невідомого їм пана та панянку. Завадський заявив, що спочатку до нього прийшла жінка і забажала найняти двокімнатний номер для одного заможного поміщика Станіслава Хржановського. Саме вона і видала перший завдаток 30 руб. Через кілька днів ця жінка знову прийшла і вручила йому ще 50 руб., а він видав їй розписку про отримання 80 руб. Саме цю розписку пізніше знайдено в портфелі вбитого гімназиста.

Через кілька днів після другого візиту панянки до Завадського заявився пан, віком близько сорока років, високий, дебелий, трохи сутулуватий, шатен, із коротко підстриженими рудуватими вусами. Назвався Станіславом Хржановським і наказав показати приготовлену для нього кімнату. Перебував у ній майже годину. Появився в готелі знову 29 квітня. Зайшов непомітно у свій номер і зателефонував Завадському. Прикривши двері, подав візитну карточку для прописки на ім'я Станіслава Хржановського і заявив, що цього разу він має намір переночувати у своєму номері. Коли наступного дня Завадський разом із Семінським зайшов у номер, то знайшов закривавлений труп юнака. На допиті вони засвідчили, що ні 29 квітня ввечері, ні вранці наступного дня ніякого шуму в номері не було чути (*Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Avgust 28, s. 1905).

Для перевірки показань Завадського і Семінського про обставини і мету найму номера опитано рідних Хржановського, вихователів гімназії, товаришів. Усі ці особи одногосно заявили, що Станіслав був високоморальним юнаком і про стосунки із жінками та побачення з ними в мебльованих номерах не може бути й мови. Хлопець дуже любив своїх рідних, які його обожнювали. Практично весь свій вільний час він проводив із батьками.

Зі слів товаришів-гімназистів, коли хто-небудь у його присутності починав непристойну розмову, то він червонів і негайно покидав компанію. Класний керівник Станіслава заявив, що, зважаючи на запитання, які йому ставив вихованець, він справляв безумовне враження цнотливого юнака. У фатальний день Хржановський пішов до гімназії о 8 год 20 хв і мав повернутися додому десь о 14 год. Поведінка його в цей день не привертала уваги нікого з оточення. Повертаючись додому, він весело розмовляв зі своїм това-

ришем Зембовським про майбутні літні канікули. На розі вулиць Золотої і Великої Хржановський розпрощався із Зембовським і далі пішов один у напрямку вул. Маршалківської.

Як помітили учні, що йшли за Станіславом, на розі вулиць Маршалківської і Золотої до Хржановського підійшов якийсь пан. Незнайомець розпочав у чомусь палко переконувати Станіслава, а потім протягнув йому свою руку. У відповідь на це юнак нерішуче подав йому свою руку. Через деякий час інші учні на вул. Золотій зустріли Хржановського з тим самим паном, який енергійно жестикулював руками, а його молодий супутник мав спокійний вигляд.

Отримавши всі ці відомості, судовий слідчий допитав рідних і знайомих сім'ї Хржановського стосовно того, чи не збігаються описані прикмети невідомого пана, який ходив вулицею зі Станіславом у день його вбивства, з будь-ким із близьких йому людей. Усі опитані одногосно назвали графа Ронікера, одруженого з рідною сестрою покійного Станіслава Хржановського. Граф Ронікер жив зі своєю дружиною у своєму маєтку Лучнове Люблінської губернії. Інколи він приїздив до Варшави, але в будинку батьків жінки через непорозуміння на підґрунті грошових розрахунків за посаг зазвичай не бував.

Після вбивства Станіслава брат покійного Іван зателефонував у маєток графа Ронікера і повідомив про трагічну подію. Той обіцяв, що обов'язково приїде на похорон 3 травня. Того самого дня на варшавський вокзал були запрошені учні і товариші Станіслава, які бачили його в день убивства з невідомим паном. Коли запідозрений граф вийшов із вагона потяга, то всі свідки, подивившись на нього, категорично заявили, що граф Ронікер і є саме той незнайомець. Після цього граф був пред'явлений іншим свідкам, які бачили його в оточенні гімназиста, а також Завадському і Семінському. Усі вони впізнали у графі Ронікері того пана, який гуляв зі Станіславом Хржановським і приходив до мебльованих кімнат. Під час його пред'явлення для впізнання учням Гоббелю і Осторвському він тихенько сказав їм: «Господа, это видение, не губите человека...» (*Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Avgust 28, s. 1906).

Серед головних підстав обвинувачувати графа Ронікера у скоєнні вбивства були результати дактилоскопічної експертизи, яку провів на попередньому слідстві завідувач реєстраційного бюро Варшавського сиссного відділення Михайло Олександрович Жабчинський (1863 – після 1919). Будучи одним із перших спеціалістів-дактилоскопів, він дослідив вилучені з місця події потожирові плями чоловічих рук, порівнюючи їх із

відбитками пальців Завадського, Семінського та графа Ронікера. При цьому експерт дійшов категоричного висновку, що «анализуемые четыре следа, не имея ничего общего с отпечатками пальцев Завадского и Семинского, безусловно принадлежат большим и указательным пальцам обеих рук графа Ронікера» (*Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Avgust 28, s. 1906).

Нагадаємо, що на той час Михайло Жабчинський уже відомий серед спеціалістів криміналіст-дактилоскоп. У 1907 р. він видав у Варшаві перший у Російській імперії практичний poradnik із дактилоскопії – «Применение дактилоскопии в сыском деле (по Генри)», розробив спрощену систему реєстрації злочинців, яка демонструвалася на Дрезденській виставці (1908 р.) і дістала позитивні відгуки її організаторів та учасників. Тому закономірно, що серед поліцейських установ царської Росії перші випадки ідентифікації особи злочинця за допомогою дактилоскопії з'явилися саме у Варшаві.

Зокрема, у журналі «Вестник полиции» (*Vorba s prestupnostiu*, 1909, s. 93) було оприлюднено інформацію, що в лютому 1909 р. за допомогою дактилоскопічної реєстрації встановлено особу Мошека Розенберга, який назвався Ароном Коном, і Абрама Ляпона, що видавав себе за Вигдора Ляпона. Загалом у Варшавському сисному відділенні (Miller, 1913, s. 214) упродовж 1909 р. під час реєстрації 6277 осіб за допомогою дактилоскопії встановлено 82 злочинці з вигаданими прізвищами.

Ефективність дактилоскопічної системи кримінальної реєстрації засвідчує й випадок, який підвищив авторитет Варшавського сисного відділення серед поліцейських установ європейських країн. На околиці Рима 22 березня 1909 р. знайдено труп невідомого чоловіка, підданого Російської імперії. Поліцейська префектура з метою встановлення його особи склала на вбитого реєстраційну картку з фотографією (анфас і профіль), антропометричними вимірами та відбитками пальців. Її надруковано при розшуковому циркулярі і розіслано до розшукових поліцій та реєстраційних бюро великих міст Європи. Коли циркуляр отримали у Варшавському сисному відділенні, то в реєстраційному бюро встановили дактилоскопічну формулу відбитків пальців убитого. За нею знайшли реєстраційний листок із фотографією грабіжника Тарановича, який зареєстрований у сисному відділенні 3 жовтня 1908 р. під час затримання за співучасть у грабежі. Згодом тотожність убитого в Римі чоловіка і Тарановича підтверджено попереднім слідством.

Михайло Олександрович Жабчинський – автор численних праць із проблем кримінальної реєстрації, опублікованих у відомчому журналі

МВС «Вестник полиции». Серед них: «По поводу регистрации братьев-близнецов», «Применение научных методов к розыску преступников», «Сеть регистрационных бюро» (1909), «Пример применения «уголовной тактики» в расследовании преступлений», «Дактилоскопия (из практики применения)» (1910) та ін.

М. О. Жабчинський один із піонерів у проведенні перших в Росії дактилоскопічних експертиз, зокрема у справах про вбивство вдови Вашкевич (листопад 1909 р.) і лакея Лапинського (грудень 1909 р.), коли злочинці були встановлені за відбитками пальців. У липні 1910 р. Варшавський окружний суд ухвалив обвинувальний вердикт у справі професійного зломника («ведмежатника») Казимира Сикорського, де дактилоскопічна експертиза фігурувала як основний судовий доказ. Експертом у судовому засіданні виступав Жабчинський, який ознайомив членів суду з принципами дактилоскопії, її науковістю, практикою застосування тощо (Chysnikov, 2007, s. 187–188).

Слід зазначити, що у справі крім дактилоскопічної також були проведені судово-медична, судово-психіатрична та почеркознавча експертизи. В останній взяли участь не тільки варшавські, а й відомі експерти-графологи з Петербурга О. О. Захар'їн та О. О. Поповицький.

О. О. Поповицький
(1868–1923)

Що стосується судово-психіатричної експертизи, то граф Ронікер, опинившись за ґратами, став проявляти ознаки ненормальності психіки, тобто прикидатися дурнем. Так, у липні він написав у слідчій кімнаті листа своїй дружині, у якому висловлював співчуття з приводу її арешту. Про це він дізнався від пана, який приходив до нього в камеру. Утім, його дружину поліція ніколи не затримувала, і дозволу відвідати графа Ронікера в камері вона ніякому пану не давала. Водночас арештований граф став проявляти ознаки релігійного божевілля. На допитах розповідав слідчому, що до нього являється блаженний Клемент і переконує організувати «Орден клементистів». Коли ж до нього на побачення прийшла його дружина, то заявив, що він не знає цієї жінки, хоча вона і має деякі схожі риси з його Ксаверією. Водночас

охоронці помітили, що граф, прощаючись, поцілував руку «незнайомої» панянки.

Граф Ронікер був поміщений у спеціальну клініку, лікарі-експерти якої після ретельного нагляду «высказались в том смысле, что граф Ронікер, как во время освидетельствования, так и во время совершения преступления был психически здоров» (*Varshavskii okružnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Avgust 28, s. 1911).

На попередньому слідстві також встановлено, що граф Ронікер перед убивством Станіслава Хржановського перебував у скрутному матеріальному становищі. Його маєток, вартістю 90 тис. руб., обтяжувала заборгованість на 109 тис. руб. Крім того, 1910 р. граф збільшив свої борги за векселями.

Усі ці обставини слугували слідству основою для притягнення до кримінальної відповідальності графа Ронікера, обвинуваченого в умисному вбивстві його шурина – гімназиста Станіслава Хржановського за попередньою змовою з іншими особами з метою усунення юнака з кола спадкоємців Хржановських у разі розподілу майна між дітьми та збільшення частки, яку отримуватиме від цього дружина графа Ронікера.

Слідство також збило докази причетності Завадського та Семінського до вбивства Станіслава Хржановського. Допитані на попередньому слідстві обвинувачені, як і граф Ронікер, своєї вини не визнали. Наведені ними різноманітні «алібі» своєї непричетності до вбивства юнака-гімназиста не знайшли підтвердження.

На підставі зібраних слідством доказів в обвинувальному акті, зокрема, зазначалося: «Дворянин Ковенской губернии, граф Богдан – Мариан – Викентий – Абрамов – Александров – Анастисиев – Ронікер, 37 лет, крестьянин Варшавской губернии Федор Завадский, 35 лет, и мещанин Антон Семинский, 46 лет, обвиняются в том, что 29 апреля 1910 г. в городе Варшаве заранее сговорившись между собою лишить жизни шурина первого из них 17-летнего Станислава Хржановского, с целью получения графом Ронікером имущественных выгод от устранения Станислава Хржановского из числа наследников родителей его, Бронислава и Ванды Хржановских, ускорения раздела между детьми последних их имущества и увеличения части, могущей причитаться из этого имущества жене графа, заманили Станислава Хржановского в принадлежащие Завадскому меблированные комнаты и здесь нанесли ему 12 ран в голову, сопровождавшихся значительной потерей крови и нарушением целостности мозга, отчево Станислав Хржановский тогда же и умер» (*Varshavskii okružnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Avgust 28, s. 1912).

Після тридцятигого попереднього слідства 23 серпня 1911 р. у Варшавському окружному суді розпочався розгляд справи відомого польського аристократа графа Ронікера. Розглянемо матеріали судових засідань окружного суду, що стосуються дактилоскопічної експертизи.

У судовому засіданні 28 серпня 1911 р. після допиту свідків суд заслухав завідувача реєстраційного бюро Варшавського сисного відділення Михайла Жабчинського, який проводив дактилоскопічну експертизу. Він, зокрема, зазначав, що, як відомо, під час огляду місця вбивства Станіслава Хржановського в кімнаті № 2 на столі була виявлена настільна лампа. На її циліндричному склі знайдено явні потожирові сліди чоловічих рук. Згідно з показаннями Завадського і Семінського, цю лампу вони перенесли з кімнати № 1 після того, як знайшли тіло вбитого. Коли поліція прибула на місце події, то за розпорядженням пристава Шпигановського це скло було взято під охорону. Потім на попередньому слідстві Жабчинський провів дактилоскопічну експертизу, порівнявши вилучені потожирові плями чоловічих рук із місця події з відбитками пальців Завадського, Семінського та графа Ронікера. У результаті дослідження він дійшов висновку, що відбитки пальців на склі не мають нічого спільного з відбитками пальців Завадського і Семінського, а безумовно належать великому і вказівному пальцям обох рук графа Ронікера.

«В частности, – пояснював експерт, – след от указательного пальца левой руки к стеклу, наиболее отпечатанный, оказался имеющим 26 общих характерных признаков строения папиллярных линий (по направлению, раздвоению их, расположению очков и т. д.) с соответствующим пальцем графа Ронікера; между следом большого пальца правой руки и соответственным пальцем графа Ронікера. При этом было установлено 12 общих признаков в прочих двух следах, менее отпечатанных – 6 и 3 признака». Далі експерт Жабчинський заявив, що згідно з основними положеннями дактилоскопії «...обнаружение каждого общего признака в двух отпечатках усиливает вероятность принадлежности их одному и тому же лицу в четыре раза, ибо в каждом таком случае наблюдается совпадение в отпечатках и самой особенности и места расположения на рисунке пальца. При наличности большого количества общего количества общих признаков цифра 4 должна быть

возведена в степень, показатель коей равняется означенному количеству общих признаков. Применяя эти положения к означенному случаю, надлежит прийти к заключению, что шансы случайности совпадения жировых отпечатков на осмотренном ламповом стекле с отпечатками пальцев графа Роникера должны выразиться в квадриллионных долях, т. е. в величине бесконечно малой». Насамкінець Жабчинський додав, що ще до дослідження відбитків пальців графа Ронікера він порівнював сліди, знайдені на ламповому склі, з відбитками пальців вбитого Станіслава Хржановського. Але це порівняння показало, що між ними немає жодних спільних ознак (*Varshavskii okružnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Sentiabr 11, s. 2010–2011).

У процесі допиту експерта Жабчинського захисник графа Ронікера присяжний повірений В. М. Бобрищев-Пушкін встановив, що судовий слідчий провів дактилоскопічну експертизу тільки 25 вересня 1910 р., тобто через п'ять місяців після вбивства. Разом із тим він зазначив, що ще 7 травня того самого року ця експертиза була проведена за власною ініціативою поліції сискним відділенням. Водночас захисник прохав занести до протоколу судового засідання цю обставину і звертав увагу суду на те, що в сискному відділенні «могли добыть отпечатки пальцев графа Ронікера на ламповом стекле уже после совершения убийства, и, во всяком случае, следы могли деформироваться». Другий присяжний повірений В. Маковський зацікавився «теми путями, по которым эксперт приходит к своим заключениям, и принципиальными положениями, из которых он исходит, делая те или иные выводы». Як зазначається в протоколі судового засідання, «эксперт затрудняется ответить на этот вопрос». Після цього захисник Маковський звертається до суду з клопотанням і проханням запропонувати експерту наочно продемонструвати свої прийоми.

«Эксперт Жабчинский, – пише газета «Право», – демонстрирует, по предложению суда, свои приемы дактилоскопического исследования. Демонстрация продолжается очень значительное время. Между прочим, выясняется, что оригинальные оттиски пальцев графа Ронікера делались не на выпуклой поверхности (как снимки, бывшие на стекле), а на плоской, что не могло не отразиться на расположении папиллярных линий. Равным образом, осталась не выясненной степень давления пальца на отпечатывающую поверхность, что не могло не отразиться на виде линий, степени наполнения капиллярных сосудов кровью и т. д. В заключение, г. Жабчинский заявляет, что подтвердить верность своих выводов он может только присягой, а объяснить, каким путем он к ним при-

ходит, – не в состоянии». Після цього судом були запитані експерти-лікарі про цінність дактилоскопічної експертизи з позиції науки, які відповіли, що «абсолютно никакой научной почвы под такой экспертизой нет. Науки дактилоскопии не существует, и все основывается на личных наблюдениях» (*Varshavskii okružnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve)*, 1911, Sentiabr 11, s. 2011).

Деякі газети, висвітлюючи це судове засідання, звертали увагу на «невдалу експертизу пальцевих відбитків», посилаючись на показання захисту графа Ронікера, експертів-лікарів. При цьому вони цитували заяви експертів-лікарів, що «науки дактилоскопии не существует».

Відомий криміналіст Василь Іванович Лебедев, розмірковуючи про «скороспелый вывод некоторых газет» щодо «неудачной экспертизы пальцевых оттисков по столь нашумевшему делу графа Ронікера» писав: «К сожалению, выступавший по этому делу эксперт-дактилоскоп, заведующий дактилоскопическим бюро Варшавского сыскного отделения, по-видимому, не оказался во всеоружии аргументов, чтобы опровергнуть эти выводы крайне несведущих в современном состоянии этой науки экспертов из числа докторов медицины... Едва ли, однако, г. г. профессора судебной медицины и другие ученые эксперты могли бы сомневаться в научности дактилоскопического метода, если бы экспертом-дактилоскопом был использован тот документ, который напечатан на странице 4–5 «Искусства раскрытия преступлений», выпуск 1 «Дактилоскопия» (приложение к «Вестнику полиции» за 1909 год). А там приведен был документ большой важности. Это не что иное, как акт или заключение Парижской академии наук, высказанное этой всемирно известною коллегиею именно по вопросу о научности дактилоскопического метода... И достаточно было эксперту-дактилоскопу сослаться на этот высокой важности и авторитета документ и тогда, конечно, у ученых экспертов, докторов медицины и профессоров не было бы сомнений в научности этого метода» (Lebedev, 1912, s. 29).

Варшавський окружний суд 5 вересня 1911 р. ухвалив вирок, згідно з яким граф Ронікер визнавався винним в умисному вбивстві Станіслава Хржановського і засуджувався до 15 років каторжних робіт. Провину Завадського і Семінського у співучасті в скоєному злочині на суді не доведено, і тому вони були виправдані.

Слід також зазначити, що розгляд справи графа Ронікера на цьому не завершився. В апеляційному порядку справу в лютому 1912 р. розглядала Варшавська судова палата. Було визвано понад 60 нових свідків, призначено нові експертизи тощо. Судова палата 4 квітня того самого року

оголосила вирок: граф Ронікер визнаний винним у вбивстві Станіслава Хржановського «в запальчивости и раздражении» і засуджується до 1 1/2 року арештантських робіт. Визнаний винним у приховуванні слідів злочину і Завадський, засуджений до 1 року арештантських робіт. Як повідомляла газета «Киевская мысль», графа Ронікера за клопотанням дружини звільнили з в'язниці під заставу і, за його словами, він «занявся лично расследованием дела и собиранием материалов для раскрытия загадочного убийства» (*Viator. Delo grafa Ronikera*, 1913, Noiabr 8).

Вирок Варшавської судової палати своєю суперечливістю викликав загальне здивування у суспільстві. Урядовий сенат 31 січня 1913 р. скасував це рішення і справу направив на новий розгляд. Підозрюючи графа Ронікера в тому, що він може зникнути, його затримали (у потягу, який віз новобранців; сів він туди таємно на одній із провінційних маленьких станцій; пояснити зрозуміло, куди він їде і для чого втікає, не зміг) та ув'язнили.

31 жовтня 1913 р. у Варшаві розпочався повторний розгляд справи Ронікера в судовій палаті з новим складом. Слухання матеріалів дактилоскопічної експертизи відбулося 28 листопада. Наступного дня перед початком заслуховування матеріалів дактилоскопічної експертизи присяжний повірений Бобрищев-Пушкін заявив клопотання про вилучення скла з речових доказів. За його словами, підставою для цього є встановлені обставини, що скло лампи знаходилося в сискному відділенні, експертиза проводилася без контролю слідчого і, можливо, у сискному відділенні скло підмінили. Судова палата в клопотанні захисника відмовила.

«Киевская мысль» 1 грудня повідомляла: «...Эксперты-дактилоскопы дают заключение в том смысле, что следы лампы тождественны с оттисками пальцев Роникера. По-видимому, он держал стекло двумя руками.

Бобрищев-Пушкин, проявляя хорошее знание дактилоскопии, возражает, доказывает несоответствие.

Експерт *Жабчинский* заявляє, що по всім делам, по которым он давал заключение, последовали обвинительные приговоры» (*Delo Ronikera*, 1913, Dekabr 01).

Вироком Варшавської судової палати від 29 грудня 1913 р. граф Ронікер засуджений до 11 років, а Завадський – до 10 років каторжних робіт (*Delo Ronikera*, 1913, Dekabr 30). Крапку в цій справі нарешті 27 листопада 1914 р. поставив Урядовий сенат, погодившись із вердиктом Варшавської судової палати. Відомчий журнал МВС «Вестник полиции» досить докладно висвітлював розгляд цієї справи (*Final dela grafa Ronikera*, 1914, s. 891–892).

Отже, дактилоскопічна експертиза, яку провів завідувач реєстраційного бюро Варшавського сискного відділення М. О. Жабчинський, стала однією з головних підстав у справі графа Ронікера, якого обвинувачували в умисному вбивстві 17-річного Станіслава Хржановського. Незважаючи на твердження захисту та експертів-медиків, що науки дактилоскопії не існує, Варшавський окружний суд, Варшавська судова палата та Урядовий сенат не спростували висновок дактилоскопічного дослідження.

Наукова новизна

На прикладі «Справи графа Ронікера» (1910–1914) і експертного висновку одного з перших спеціалістів-дактилоскопів Михайла Олександровича Жабчинського (1863 – після 1919) висвітлено історичні аспекти становлення дактилоскопії як науки на початку ХХ ст.

Висновки

1. Ґрунтуючись на дорадянських періодичних виданнях, розглянуто маловідомому сучасному читачу кримінальну справу польського аристократа, літератора графа Богдана Ронікера (1910–1914), обвинуваченого в убивстві свого шурина 17-річного гімназиста Станіслава Хржановського з метою усунути юнака з кола спадкоємців сім'ї Хржановських у разі розподілу майна між дітьми та збільшення частки, яку отримуватиме від цього дружина графа Ронікера.

2. Серед головних підстав обвинувачувати графа Ронікера в скоєнні вбивства були результати дактилоскопічної експертизи, проведеної завідувачем реєстраційного бюро Варшавського сискного відділення Михайлом Олександровичем Жабчинським (1863 – після 1919). Будучи одним із перших спеціалістів-дактилоскопів, він провів дослідження вилучених із місця події потожирових плям чоловічих рук, порівнюючи їх із відбитками пальців графа Ронікера. При цьому експерт дійшов категоричного висновку, що «анализуемые четыре следа... безусловно принадлежат большим и указательным пальцам обеих рук графа Роникера». Варшавський окружний суд 5 вересня 1911 р. ухвалив вирок, за яким граф Ронікер визнавався винним в умисному вбивстві Станіслава Хржановського і засуджувався до 15 років каторжних робіт. У травні 1912 р. справу розглядала Варшавська судова палата. Вироком наглядової інстанції від 29 грудня 1913 р. графа Ронікера засуджено до 11 років каторжних робіт. Крапку в цій справі 27 листопада 1914 р. поставив Урядовий сенат, підтримавши вердикт Варшавської судової палати, а отже погодившись із висновком дактилоскопічної експертизи.

References

- «A vse-taki ia ne vinoven» (*Koshmarnoe delo Bogdana Ronikera: zapiski grafini Roniker*). (1914). SPb. 213 s. [in Russian].
- Borba s prestupnostiu. (1909). *Vestnik politcii*, 5, 93 [in Russian].
- Chysnikov, V. M. (2007). Pershi daktyloskopichni doslidzhennia (ekspertyzy) v Rosiiskii imperii (1907–1910 rr.). *Kryminalistychnyi visnyk*, 2(8), 182–190 [in Ukrainian].
- Chysnikov, V. M. (2022). Mykhailo Oleksandrovych Zhabchynskiy (1863–?) – odyin iz kryminalistiv-daktyloskopiv pochatku XX stolittia [Mykhailo Oleksandrovych Zhabchynskiy (1863–?) – one of the forensic specialists in dactyloscopy of the early twentieth century]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 1(37), 101–109 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-37-1-101>
- Delo Ronikera. (1913, Dekabr 01). *Kievskaiia mysl*, 333. [in Russian].
- Delo Ronikera. (1913, Dekabr 30). *Kievskaiia mysl*, 361. [in Russian].
- Final dela grafa Ronikera. (1914). *Vestnik politcii*, 49, 891–892. [in Russian].
- Goldshstein, M. L. (1914). *Delo grafa Ronikera: Rech prisiiazhnogo poverennogo*. SPb.: Tip. M. G. Kornfelda. 62 s. [in Russian].
- Ishchenko, A. V., & Liashenko, D. A. (2021). *Litopys kryminalistyky*. Kyiv: Natsionalna akad. vnutr. sprav. 640 s. [in Ukrainian].
- Khaziev, Sh. N. (2008). Voprosi daktiloskopii v dooktiabrskoi iuridicheskoi i sudebno-meditsinskoi literature Rossii. *Teoriia i praktika sudebnoi ekspertizy*, 2(10), 191–203. [in Russian].
- Krylov, I. F. (2006). *Izbrannnye trudy po kryminalistike* (Sost., nauchn. red. A. I. Aleksandrov, V. V. Petrov). SPb.: S.-Peterb. gos. un-t. 1000 s. [in Russian].
- Lebedev, V. I. (1912). Daktiloskopiia kak ulika. *Vestnik politcii*, 12–13, 228. [in Russian].
- Miller, A. (2013). Sovremennyi ugolovnyi rozysk. Registratsiia prestupnikov. Daktiloskopiia [in Russian].
U Verbenskiy, M. H., Hyrko, S. I., Protsenko, T. O., Chysnikov, V. M., Pluhatar, T. A., Nikitina, I. E., & Laptiev, S. H., *Kryminalistychni reiestratsiino-dovidkovi y sudovo-ekspertni ustanovy Ministerstva vnutrishnikh sprav ta Ministerstva yustytzii Rosiiskoi imperii (1889–1917 pp.)* (Kn. 1, s. 210–219). Kyiv; Kharkiv: DNDI MVS Ukrainy. [in Ukrainian].
- Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve). (1911, Avgust 28). *Pravo*, 34, 1904–1912. [in Russian].
- Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve). (1911, Sentiabr 11). *Pravo*, 36, 2002–2013. [in Russian].
- Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve). (1911, Sentiabr 18). *Pravo*, 37, 2058–2064. [in Russian].
- Varshavskii okruzhnoi sud (Delo o predumyshlennom ubiistve). (1911, Sentiabr 25). *Pravo*, 38, 2110–2120. [in Russian].
- Viator. Delo grafa Ronikera. (1913, Noiabr 8). *Kievskaiia mysl*, 309. [in Russian].

Список використаних джерел

- «A vse-taki ia ne vinoven» (*Кошмарное дело Богдана Роникера: записки графини Роникер*). (1914). СПб. 213 с.
- Борьба с преступностью. (1909). *Вестник полиции*, 5, 93.
- Чисніков, В. М. (2007). Перші дактилоскопічні дослідження (експертизи) в Російській імперії (1907–1910 pp.). *Криміналістичний вісник*, 2(8), 182–190.
- Чисніков, В. М. (2022). Михайло Олександрович Жабчинський (1863–?) – один із криміналістів-дактилоскопів початку XX століття [Mykhailo Oleksandrovych Zhabchynskiy (1863–?) – one of the forensic specialists in dactyloscopy of the early twentieth century]. *Криміналістичний вісник*, 1(37), 101–109.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-37-1-101>
- Дело Роникера. (1913, Декабрь 01). *Киевская мысль*, 333.
- Дело Роникера. (1913, Декабрь 30). *Киевская мысль*, 361.
- Финал дела графа Роникера. (1914). *Вестник полиции*, 49, 891–892.
- Гольдштейн, М. Л. (1914). *Дело графа Роникера: Речь присяжного поверенного*. СПб.: Тип. М. Г. Корнфельда. 62 с.
- Ищенко, А. В., & Ляшенко, Д. А. (2021). *Літопис криміналістики*. Київ: Національна акад. внутр. справ. 640 с.
- Хазиев, Ш. Н. (2008). Вопросы дактилоскопии в дооктябрьской юридической и судебно-медицинской литературе России. *Теория и практика судебной экспертизы*, 2(10), 191–203.
- Крылов, И. Ф. (2006). *Избранные труды по криминалистике* (Сост., научн. ред. А. И. Александров, В. В. Петров). СПб.: С.-Петербург. гос. ун-т. 1000 с.
- Лебедев, В. И. (1912). Дактилоскопия как улика. *Вестник полиции*, 12–13, 228.
- Миллер, А. (2013). Современный уголовный розыск. Регистрация преступников. Дактилоскопия. У Вербенский, М. Г., Гирько, С. И., Проценко, Т. О., Чисніков, В. М., Плуатар, Т. А., Нікітіна, І. Е., & Лаптев, С. Г., *Криміналістичні реєстраційно-довідкові й судово-експертні установи Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції Російської імперії (1889–1917 pp.)* (Kn. 1, с. 210–219). Київ; Харків: ДНДІ МВС України.
- Варшавский окружной суд (Дело о предумышленном убийстве). (1911, Август 28). *Право*, 34, 1904–1912.
- Варшавский окружной суд (Дело о предумышленном убийстве). (1911, Сентябрь 11). *Право*, 36, 2002–2013.
- Варшавский окружной суд (Дело о предумышленном убийстве). (1911, Сентябрь 18). *Право*, 37, 2058–2064.
- Варшавский окружной суд (Дело о предумышленном убийстве). (1911, Сентябрь 25). *Право*, 38, 2110–2120.
- Viator. Дело графа Роникера. (1913, Ноябрь 8). *Киевская мысль*, 309.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2022

V. Chysnikov, Dr. Sc. (Law), Associate Professor,
Chief Researcher
Department of Scientific Information and Editorial
and Publishing Activities,
State Research Institute,
MIA of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>
email: vchisnikov@ukr.net
тел.: +38(097)736-21-00

ON THE HISTORY OF THE FORMATION OF FINGERPRINTING: «THE CASE OF COUNT RONIKER» (1910 – 1914)

The purpose of the article is to scientifically understand the history of the development of dactyloscopy as a science at the beginning of the 20th century through the lens of «The Affairs of Count Roniker» (1910–1914) (Warsaw). **Methodology.** The methodological basis of the study is the modern theory of scientific knowledge of social phenomena, which includes a complex of philosophical (dialectical), general scientific (historical, historiographical, functional, institutional) and special (historical-legal, comparative, biographical) methods. **Scientific novelty.** The historical aspects of the development of dactyloscopy as a science at the beginning of the 20th century are highlighted on the example of the «Cases of Count Roniker» (1910–1914) and the expert opinion of one of the first dactyloscope specialists, Mykhailo Oleksandrovich Zhabchinsky (1863 – after 1919). **Conclusions.** Based on pre-soviet periodicals, the criminal case of the Polish aristocrat, writer Count Bohdan Roniker (1910–1914), who was accused of murdering his brother-in-law, a 17-year-old high school student, Stanislaw Khrzhanovskyi, with the aim of removing the young man from the circle of heirs of the Khrzhanovskyi family, is examined in the case of the distribution of property among the children and the increase in the share that Count Roniker's wife will receive from this. Among the main grounds for accusing Count Roniker of murder were the results of a dactyloscopic examination conducted by the head of the registration bureau of the Warsaw police department, Mykhailo Oleksandrovych Zhabczynski. He conducted an examination of the grease stains of the men's hands recovered from the scene, comparing them to Count Roniker's fingerprints. At the same time, the expert came to the categorical conclusion that "the analyzed four tracks... definitely belong to the thumbs and index fingers of both hands of Count Roniker". On September 5, 1911, the Warsaw District Court passed a verdict according to which Count Roniker was found guilty of the intentional murder of Stanislaw Khrzhanowski and sentenced to 15 years of hard labor. In May 1912, the case was considered by the Warsaw Court Chamber. By the verdict of the supervisory authority dated December 29, 1913, Count Roniker was sentenced to 11 years of hard labor. The Government Senate put an end to this case on November 27, 1914, agreeing with the verdict of the Warsaw Trial Chamber, and thus confirming the status of dactyloscopy as a science.

Keywords: fingerprinting; identification; fingerprints; papillary lines; dactyloscopic examination; expert dactyloscope M. O. Zhabchynskyi; the case of Count Roniker; Warsaw Police Department; Warsaw District Court; history of criminology.

В. Н. Чисников, доктор юридических наук, доцент,
главный научный сотрудник
отдела научно-информационной
и редакционно-издательской деятельности,
Государственный научно-исследовательский институт
МВД Украины, г. Киев
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>
email: vchisnikov@ukr.net
тел.: +38(097)736-21-00

ИЗ ИСТОРИИ СТАНОВЛЕНИЯ ДАКТИЛОСКОПИИ: «ДЕЛО ГРАФА РОНИКЕРА» (1910–1914)

Цель статьи состоит в научном осмыслении истории становления дактилоскопии как науки в начале XX в. сквозь призму «Дела графа Роникера» (1910–1914) (Варшава). **Методология.** Методологическую основу исследования составляет современная теория научного познания социальных явлений, охватывающая комплекс философских (диалектический), общенаучных (исторический, историографический, функциональный, институциональный) и специальных (историко-правовой, компаративный, биографический) методов. **Научная новизна.** На примере «Дела графа Роникера» (1910–1914) и экспертного заключения одного из первых специалистов-дактилоскопов Михаила Александровича Жабчинского (1863 – после 1919) отражены исторические аспекты становления дактилоскопии как науки в начале XX в. **Выводы.** Основываясь на досоветских периодических изданиях, рассмотрено малоизвестное современному читателю уголовное дело польского аристократа, литератора графа Богдана Роникера (1910–1914), обвиняемого в убийстве своего шурина 17-летнего гимназиста Станислава Хржановского с целью устранить юношу из круга наследников семьи Хржановских в случае распределения имущества между детьми и увеличения доли, которую получит от этого супруга графа Роникера. Среди главных оснований обвинять графа Роникера в совершении убийства были результаты дактилоскопической экспертизы, проведенной заведующим регистрационным бюро Варшавского сыскного отделения Михаилом Александровичем Жабчинским. Он исследовал изъятые с места происшествия потожировые пятна мужских рук, сравнивая их с отпечатками пальцев графа Роникера. При этом эксперт пришел к категорическому выводу, что «анализуемые четыре следа... безусловно принадлежат большим и указательным пальцам обеих рук графа Роникера». Варшавский окружной суд 5 сентября 1911 г. вынес приговор, согласно которому граф Роникер признавался виновным в умышленном убийстве Станислава Хржановского и приговоривался к 15 годам каторжных работ. В мае 1912 г. дело рассматривала Варшавская судебная палата. Приговором надзорной инстанции от 29 декабря 1913 г. граф Роникер приговорен к 11 годам каторжных работ. Точку в этом деле 27 ноября 1914 г. поставил Правительственный сенат, согласившись с вердиктом Варшавской судебной палаты.

Ключевые слова: дактилоскопия; идентификация; отпечатки пальцев; папиллярные линии; дактилоскопическая экспертиза; эксперт-дактилоскоп М. А. Жабчинский; дело графа Роникера; Варшавское сыскное отделение; Варшавский окружной суд; история криминалистики.